

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

ОЦЯЦЯ АНАСТАСІЯ СЕРГІЇВНА

УДК 343.2.01(477)

**ОХОРОННА ФУНКЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ:
КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ**

Спеціальність 12.00.08 – кримінальне право та криминологія;
кримінально-виконавче право

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Одеса – 2014

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
заслужений діяч науки і техніки України
ТУЛЯКОВ Вячеслав Олексійович,
Національний університет «Одеська
юридична академія»,
проректор з міжнародних зв'язків,
завідувач кафедри кримінального права

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
МУЗИКА Анатолій Ананійович,
Державний науково-дослідний інститут
Міністерства внутрішніх справ України,
провідний науковий співробітник

доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник
САВІНОВА Наталія Андріївна,
Науково-дослідний інститут інформатики і права
Національної академії правових наук України,
в.о. завідувача науковим відділом правових
проблем інформаційної безпеки

Захист відбудеться «___» _____ 2014 р. о ___ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.03 Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, Фонтанська дорога, 23.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: м. Одеса, вул. Піонерська, 2.

Автореферат розісланий «___» _____ 2014 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г.І. Чанишева

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Кримінальне право як найважливіша складова політики протидії злочинності традиційно розглядається як інструмент соціального, охоронного та регулятивного впливу.

Охоронна функція кримінального права не може вважатися ефективною, якщо не забезпечені, в першу чергу, права, свободи і законні інтереси громадян, якщо держава не в змозі гарантувати їх дотримання та здійснення. В Конституції України вказано, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (ст.3).

Поклавши на себе цей обов'язок, держава тим самим взяла на себе й інше зобов'язання - створити необхідні правові та інші механізми і процедури, що дозволяють реалізувати ці права, втілити їх у життя. Вони повинні бути предметом постійної уваги, всілякої охорони, захисту від правопорушень. На жаль, цю свою місію держава виконує далеко не повною мірою.

У зв'язку з цим дуже важливо зосередити увагу на вивченні фундаментальних проблем теорії кримінального права. Без досить повного уявлення про основні положення кримінально-правової науки не можна розраховувати на успішне рішення її нагальних питань. До числа такого роду проблем відноситься проблема функцій кримінального права.

До теперішнього часу охоронна функція кримінального права залишається мало вивченою, в той час як з'ясування механізмів її реалізації (форм, методів, засобів, гарантій) дозволило б підвищити ефективність всієї правоохоронної системи. Потребує розкриття сам зміст явища, що розглядається, тенденції його розвитку, трансформації стосовно до сучасних українських реалій, оскільки зміст охоронної функції кримінального права, як і багатьох інших правових категорій, змінюється по мірі розвитку суспільства.

Окремі загальнотеоретичні питання характеристики функцій кримінального права розглянуті такими вченими, як С.С. Алексєєв, Д.І. Анісімов, М.Й. Байтін, А.І. Бойцов, М.М. Вопленко, В.В. Глущенко, В.М. Горшенєв, В.М. Дрьомін, В.К. Дуюнов, Х.-Х. Єшек, О.М. Ігнатов, В.Д. Іванов, І.Е. Звечаровський, Г.А. Злобін, В.М. Карташов, М.І. Ковальов, І.Я. Козаченко, В.П. Коняхін, М.М. Кропачов, Р.З. Лівшиць, Д.А. Липинський, Н.О. Лопашенко, Ю.І. Ляпунов, В.П. Малков, В.В. Мальцев, Р.І. Міхєєв, А.Б. Мелентьєв, А.А. Музика, В.О. Навроцький, А.В. Наумов, Б.С. Никифоров, Г.П. Новосьолов, Ю.М. Оборотов, Б.І. Пугинський, Т.Н. Радько, Б.Т. Разгільдієв, В.П. Реутов, А.Я. Риженков, Р.П. Роулстон, Н.А. Савінова, Е.А. Саркісова, В.М. Сінюков, Д. Сміт, А.І. Сухарєв, О.М. Тарбагаєв, А.А. Тер-Акопов, С.Ю. Тимохін, В.О. Толстік, Ю.Г. Ткаченко, П.С. Тоболкін, В.О. Туляков, М.П. Трофімова, Ф.Н. Фаткуллін, Л. Фрідмен, М.І. Хавронюк, В.М. Хропанюк.

Особливий внесок у дослідження охоронної функції кримінального права внесли такі вчені, як В.С. Ковальський, В.Г. Смирнов, С.Л. Федоров, В.Д.

Філімонов, Є.О. Фролов. Утім, дані дослідження, у переважній більшості, присвячені доробкам у галузі теорії права та характеристикам кримінального права інших держав. Поза увагою залишається дослідження інтерпретаційних, динамічних властивостей охоронної функції у сучасних умовах розвитку.

До того ж зміни у законодавчому полі, обраний курс на гуманізацію кримінального законодавства та лібералізацію кримінально-правової політики України обумовлюють необхідність подальшого наукового пошуку у цьому напрямку.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота виконана відповідно до плану наукових досліджень кафедри кримінального права Одеської національної юридичної академії «Тенденції та перспективи розвитку кримінального права України» на 2006-2010 роки як складової плану науково-дослідної роботи Одеської національної юридичної академії на тему «Традиції та новації в сучасній українській державності і правовому житті» (державний реєстраційний номер 0106U004970) на 2006-2010 роки, а також плану наукових досліджень кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія» на 2011-2015 рр. «Механізм кримінально-правового впливу в умовах сталого розвитку» як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» на тему «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку Української державності та права» (державний реєстраційний номер 0110U000671) на 2011-2015 рр.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є вивчення поняття, змісту, сутності охоронної функції кримінального права, генези кримінально-правової заборони, характеристик її інтерпретаційних, динамічних властивостей у процесі реалізації.

Для досягнення поставленої мети вирішувалися такі завдання:

вивчити існуючі у науці кримінального права підходи до визначення поняття та характерних ознак функцій кримінального права в сучасній доктрині;

з'ясувати генезу кримінально-правової заборони;

вивчити аналіз наявних у доктрині кримінального права теоретичних та методологічних розробок з проблематики охоронної функції кримінального права;

дослідити дефініцію «охоронна функція кримінального права» у сучасних умовах розвитку правової доктрини;

з'ясувати співвідношення охоронної функції з метою та задачами кримінального права;

встановити взаємозв'язок охоронної функції з іншими функціями кримінального права;

вивчити динаміку охоронної функції кримінального права;

охарактеризувати охоронну функцію кримінального права в умовах сталого розвитку.

Об'єктом дослідження є правовідносини, які виникають у зв'язку з формуванням та реалізацією охоронної функції кримінального права.

Предметом дослідження є концептуальні основи охоронної функції кримінального права України.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційного дослідження виступають загальнонаукові та спеціальні наукові методи пізнання, що надають можливість проникнути в сутність та закономірність правових явищ, детально проаналізувавши об'єкт і предмет дослідження. В основу дисертації покладено діалектичний метод дослідження правових явищ, за допомогою якого досліджено поняття функції, охоронної функції кримінального права (п.п. 1.1, 1.3). Метод історичного аналізу застосовано для вивчення генези кримінально-правової заборони (п. 1.2). Порівняльно-правовий метод застосовувався в процесі порівняння Кримінального кодексу України (далі – КК України) з кримінальним законодавством Російської Федерації, Беларусі, Болгарії, Грузії, країн Прибалтики, Киргизстану, Китайської Народної Республіки, Румунії, Албанії, Республіки Ель-Сальвадор, Іспанії (п.п. 2.1, 2.3). Метод аналізу та синтезу було застосовано при виявленні основних недоліків кримінально-правових норм діючого законодавства (п.п. 1.1, 1.3, 2.2). За допомогою системно-структурного методу було досліджено формулу співвідношення таких категорій як «задача», «функція» та «ціль» кримінального права (п. 2.1).

Теоретико-методологічною основою дослідження є праці вітчизняних і зарубіжних учених, присвячені як власне функціям кримінального права, так і охоронній функції кримінального права, а також праці із загальної теорії держави і права, соціології, кримінального права, кримінології та інших юридичних наук.

Нормативну базу роботи склали Конституція України, чинне кримінальне законодавство України, зарубіжне кримінальне законодавство, рішення Конституційного Суду України, постанови Верховного Суду України, роз'яснення Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ.

Емпіричну базу дослідження становлять результати анкетування працівників СБУ та науковців у сфері кримінального права на предмет доцільності запровадження в діючому КК України нової структурної частини - Преамбули. Загалом було опитано 200 респондентів Одеського регіону.

Наукова новизна отриманих результатів. Дисертація є першим комплексним дослідженням концептуальних засад сучасної доктрини охоронної функції кримінального права.

Новизна дослідження конкретизується в одержаних наукових результатах, сформульованих у теоретичних та практичних висновках та пропозиціях, зокрема:
вперше:

надається авторське визначення охоронної функції кримінального права як явища, зміст якого полягає у напрямі впливу кримінального права та кримінально-правового впливу на духовні та матеріальні суспільні відносини, шляхом визначення, які діяння є злочинами (кримінальними правопорушеннями у майбутньому) та які кримінально-правові способи впливу застосовуються при захисті цих відносин;

зроблено висновок, що для досягнення усіх поставлених цілей кримінального законодавства потрібно окрім зовнішнього вираження охоронної функції кримінального права визначити її зміст, який складається з напряму впливу кримінального права (здійснюваний через кримінально-правову політику) та кримінально-правового впливу, що здійснюється у напрямку духовного відродження суспільства і справедливого поводження з жертвами злочинів;

обґрунтовано необхідність додаткової охорони стану духовності в суспільстві як однієї з цілей кримінального законодавства задля подолання правового нігілізму та підвищення правової культури;

встановлено, що у процесі життєдіяльності кримінального права відбувається постійна взаємодія його функцій, завдань та цілей. Функції кримінального права зумовлюються тими завданнями, які стоять перед кримінальним правом; завдання можуть ставитися лише з урахуванням цілей кримінального права; кримінальне право здійснює свої функції виключно для досягнення визначеної цілі. Проте аморфність визначення цілей завдає шкоду якості кримінального права;

запропоновано необхідність нормативного закріплення нової структурної частини КК України – Преамбули, яка б слугувала правовим фільтром для несистемних, непотрібних змін до КК України, що не відповідають розвитку суспільства;

запропоновано нове розуміння сталого розвитку охоронної функції кримінального права як діалектичного поєднання процесів динаміки та статичності правотворчості, праворозуміння та правореалізації, за якого кримінальний закон хоча і змінюється, але це відбувається відповідно до кримінальної політики та панівної ідеології, прогнозовано та не порушує кодифіковану систему кримінального закону та процесів його реалізації.

удосконалено:

визначення функції кримінального права як суб'єктивно-об'єктивного явища, що являє собою основний напрям кримінального впливу на суспільні відносини;

визначення поняття кримінального права як сукупності кримінально-правових норм, що встановлюють злочинність та караність суспільно небезпечних діянь, виражають сутність кримінального закону та мають своїм завданням охорону найважливіших духовних та матеріальних суспільних відносин;

наукові підходи щодо класифікації функцій кримінального права, що слід диференціювати на ті, які нормативно закріплені в КК України (охоронна функція, яка включає в себе попереджувальну та каральну функцію), та ті, наявність яких безпосередньо витікає зі змісту КК України (регулятивна, відновлювальна та виховна функції);

визначення концепції сталого розвитку охоронної функції кримінального права України, яка передбачатиме правову визначеність, прогнозованість відносно стабільного кримінального законодавства і динамічної практики його застосування.

набуло подальшого розвитку:

дослідження вчення про дисфункцію кримінального права, при якій кримінальне право існує, але не виконує своїх функцій і перешкоджає їх виконанню;

підходи щодо зв'язку основ ідеології кримінально-правової заборони із засадами християнської релігії в євразійській правовій сім'ї;

питання щодо складу показників динаміки кримінального законодавства, що характеризують напрямок та інтенсивність змін КК України, до яких слід віднести зміни, які вносяться безпосередньо до кримінального закону, до бланкетних щодо нього норм, інтерпретація КК України та його бланкетних норм рішеннями Конституційного Суду України, постановами Верховного Суду України та роз'ясненнями Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ.

Практичне значення отриманих результатів. Основні положення та висновки, викладені в дисертації, можуть бути використані у:

правотворчій діяльності – при розробці проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо деяких концептуальних положень Кримінального кодексу України»;

науково-дослідній сфері – для подальших теоретичних розробок кримінально-правової доктрини визначення охоронної функції кримінального права;

правозастосовній діяльності – для підвищення якості кримінального законодавства України;

навчальному процесі – при викладанні курсу «Кримінальне право України», а також при підготовці підручників, навчальних посібників, методичних матеріалів із дисциплін кримінального циклу.

Апробація результатів дослідження. Дисертацію обговорено та схвалено на засіданні кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія». Основні положення та висновки дисертаційного дослідження викладено у доповідній записці до Комітету Верховної Ради України з питань молодіжної політики, сім'ї та дитинства (вихід. №1152-3 від 09.04.2013р.). Основні положення і висновки дослідження доповідалися і обговорювалися на тридцяти науково-практичних конференціях, зокрема: Других Прибузьких читаннях (м. Миколаїв, 24 листопада 2006 р.); Науково-практичній конференції «Актуальні проблеми удосконалення кримінального законодавства України» КНУВС (м. Київ, 25 травня 2007 р.); Всеукраїнській науковій конференції «Правове життя сучасної України» ОНЮА (м. Одеса, 18-19 квітня 2008 р.); Міжнародній науковій конференції професорсько-викладацького і аспірантського складу ОНЮА (м. Одеса, 5-6 червня 2009 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Кримінальна юстиція України: сучасний стан та перспективи розвитку» (Другі Донбаські правові читання) (м. Луганськ, 14 травня 2010 р.); Міжнародній науковій Інтернет-конференції «Сучасні напрямки теоретичних та прикладних досліджень '2011» (м. Одеса, 23 березня 2011 р.); Міжнародній науковій конференції «Legal policy of EU countries: Comparative aspects» (Україна – Турція, 28 вересня – 1 жовтня 2012 р.); Всеукраїнській

науково-практичної конференції «Політика в сфері боротьби зі злочинністю» (м. Івано-Франківськ, 1-2 березня 2013 р.) та ін.

Публікації. Основні теоретичні та практичні результати дисертаційного дослідження викладено у 26 наукових працях, із них 10 наукових статей опубліковано у фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, 2 статті опубліковано у зарубіжних виданнях.

Структура дисертації обумовлена метою дослідження і складається зі вступу, 2 розділів, 6 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Загальний обсяг дисертації становить 201 сторінок, із них основного тексту – 171 сторінки. Список використаних джерел налічує 280 найменувань і займає 23 сторінок, додатки розташовані на 6 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету, завдання, об'єкт та предмет дослідження, охарактеризовано методологію та емпіричну базу, розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, їх апробацію, наведено дані про публікації та структуру дисертації.

Перший розділ «Теоретичні основи дослідження охоронної функції кримінального права» складається з трьох підрозділів, які присвячені аналізу та загальній характеристиці функції права, кримінально-правової заборони, охоронної функції кримінального права.

У **підрозділі 1.1. «Функції права у кримінально-правовому вимірі»** розглядаються наукові думки вчених щодо проблеми визначення функцій права та функцій кримінального права. Аналіз наукової літератури свідчить про те, що в сучасній доктрині відсутній єдиний підхід щодо визначення правової природи цього явища, тому поняття функцій було розглянуто, виходячи з філософського, соціологічного, загальноправового та загальнотеоретичного уявлення про поняття функцій права. Незважаючи на те, що дослідження проблеми функцій у вітчизняній юриспруденції було розпочато ще в кінці XIX – на початку XX століття, в сучасній науковій та навчальній літературі з теорії держави і права ставлення до проблеми функцій вельми неоднозначне, і теорія права не виробила єдиного підходу до визначення даного явища. Це, безумовно, негативно відбивається на дослідженні окремих її аспектів, оскільки відсутність чіткої дефініції ускладнює детальне вивчення проблеми. У зв'язку з цим пропонується розглядати явище «функція» у багатогранній природі, щоб виділити її змістовно-конструктивні властивості, а також дослідити можливість чіткої її регламентації самим кримінальним законом. У свою чергу під функцією кримінального права слід розуміти суб'єктивно-об'єктивне явище, що являє собою основний напрям кримінального впливу на суспільні відносини.

У **підрозділі 1.2. «Генеza кримінально-правової заборони: догматичні та аксіологічні характеристики»** досліджуються історичні передумови виникнення

та розвитку кримінально-правової заборони як основи кримінального права.

Гене́за публічного права євразійської правової сім'ї має витoki в християнській релігії, а саме в Біблії, так як саме в ній явно прослідковуються норми сучасного кримінального права. Всі заборони, що зазначаються в П'ятикнижжі Мойсея, було запропоновано розподілити на групи, які мають схожість зі злочинами, що передбачалися і передбачаються в кримінально-правових актах минулих століть та сьогодення, а саме: злочини проти життя; злочини проти волі, честі, гідності, моральності та проти сім'ї; злочини проти статевої свободи і недоторканності, а також кровозмішення, перелюбство та інші заборонені статеві зносини; тілесні ушкодження; злочини проти власності: крадіжка, грабіж, шахрайство; злочини проти релігії; «лжесвідчення»; військові злочини.

Досліджено, що заборони, які містилися в П'ятикнижжі Мойсея, стали в подальшому основою для кримінально-правових актів різних часів. Це підтверджується історією кодифікаційного розвитку християнського населення, зокрема такими актами, як Руська Правда, Кримінальні Уложення та Кримінальні кодекси. Всі заборони, які зазначаються в Біблії, дані людині для охорони її душі, і основною ціллю якої є охорона духовного світу людини за допомогою заборон і кари. КК України, в свою чергу, охороняє блага, цінності людини та суспільства, зазначені в ч.1.ст.1 КК України шляхом кари та попередження. Але виходячи з того, що витокami кримінально-правових заборон є біблійні заборони, то основною ціллю КК України слід вважати охорону внутрішнього стану людини, її духовного стану, духовності.

У *підрозділі 1.3. «Охоронна функція кримінального права: основні доктринальні підходи»* досліджуються зміст та сутність охоронної функції кримінального права. Зміст явища охоронної функції кримінального права досліджується через його форму, оскільки вони взаємодіють між собою і виходять одне з одного. Форма – це зовнішній вигляд явища, те, що можна побачити на власні очі. Зовнішнім вираженням такого явища, як охоронна функція кримінального права, є її нормативне, законодавче закріплення. Внутрішньою будовою такого явища, як охоронна функція кримінального права, є її зміст та сутність. Змістом функції кримінального права є його вплив на суспільні відносини. Під функцією кримінального права слід розуміти суб'єктивно-об'єктивне явище, що являє собою основний напрям кримінального впливу на суспільні відносини. У свою чергу, напрям пропонується розподілити на напрям впливу (здійснюваний через кримінально-правову політику) і правовий вплив. Напря́м впливу - найбільш суттєвий компонент функції права, він є свого роду відповіддю на потреби суспільного розвитку, результатом законодавчої політики, що концентрує ці потреби і трансформує їх у позитивне право. Правовий вплив – це шляхи, форми і способи дії права на суспільні відносини. Це реалізація правових принципів, настанов, заборон, приписів і норм у суспільному житті, діяльності держави, її органів, громадських об'єднань і громадян. Правовий вплив – це не тільки нормативна, а й психологічна, ідеологічна дія права на почуття, свідомість та дії людей. У свою чергу, кримінально-правовий вплив

характеризується способом дії кримінального права на суспільні відносини.

Тому для досягнення усіх поставлених цілей кримінального законодавства потрібно, окрім зовнішньої сторони охоронної функції кримінального права визначати її зміст, який складається з наряду впливу кримінального права (здійснюваний через кримінально-правову політику) та кримінально-правового впливу, що здійснюється у напрямку духовного відродження суспільства і справедливого поводження з жертвами злочинів.

Другий розділ «Охоронна функція кримінального права України: сутність та реалізація» містить три підрозділи, в яких розглянуто мету та завдання кримінального права, види функцій кримінального права та динаміку охоронної функції кримінального права.

У підрозділі 2.1. «Ціль та завдання кримінального права України і охоронна функція» розглядається взаємозалежність категорій «функція», «ціль» та «завдання» кримінального права.

Запропоновано власне бачення взаємозалежності даних категорій з функцією, а саме те, що існує логічна формула: функції-задачі-цілі. Якщо розглядати цей взаємозв'язок в такій послідовності, то виявляється, що функції права – це засоби досягнення цілей права, саме завдяки функціям цілі, як і задачі, перетворюються із категорії суб'єктивної в об'єктивну категорію. Функції, задачі і цілі кримінального права є самостійними і специфічними, але не існують самі по собі, а тільки в системі різних взаємозв'язаних правових категоріях.

За результатами проведеного дослідження для реалізації відповідної формули запропоновано нормативне закріплення цілі кримінального законодавства, яке відображує мотивацію дії кримінального закону, тобто детермінацію його призначення.

У підрозділі 2.2. «Охоронна функція кримінального права України в механізмі взаємозв'язку з іншими функціями кримінального права» розглядаються проблемні питання щодо класифікації функцій кримінального права.

У доктрині кримінального права найбільші розбіжності викликає саме питання про кількість функцій. Тому було запропоновано умовно розподілити всі підходи авторів на дві групи: до першої групи віднести ті підходи, за якими охоронна функція кримінального права – це окрема функція, та за якими охоронна є елементом інших функцій кримінального права; до другої групи - ті підходи, за якими не виділяється охоронна функція кримінального права.

Встановлено, що кримінальне право здійснює вплив на суспільні відносини різними способами, але основний спосіб пов'язаний із охороною найважливіших суспільних відносин від посягань на них. Виходячи із КК України, нормативно закріпленою функцією є охоронна, яка включає в себе попереджувальну та каральну дію. Що стосується інших функцій кримінального права, то хоча вони формально не закріплені, але їх наявність витікає зі змісту КК України. Так, до них слід віднести: 1) регулятивну – регулювання кримінально-правових відносин (а не якихось інших). 2) відновлювальну – відновлювання соціальної

справедливості та 3) виховну. Інші функції – це функції права в цілому (системи права, так як вони притаманні практично будь-якій галузі).

У **підрозділі 2.3. «Динаміка охоронної функції і сталий розвиток українського законодавства»** досліджується діалектичний розвиток охоронної функції кримінального права.

Динаміка охоронної функції кримінального права розглядається як процес розвитку і зміни КК України та практики його застосування. У свою чергу, розвиток та зміна КК України залежать, у першу чергу, від кримінальної політики та від кримінально-правового регулювання. Основною формою вираження кримінально-правової політики є правотворчість. Формою правового регулювання є кодифікація, яка характеризує правове регулювання в стадії правотворчості.

Причиною частих змін у кримінальному законодавстві слід розглядати його неповноту і невизначеність, які є важливим чинником функціонування будь-якої галузі законодавства. Недотримання цих вимог у сфері кримінального законодавства об'єктивно сприяє появі дефектів у кримінально-правовому регулюванні. Тому, звичайно, він буде і надалі змінюватися та доповнюватися. Але для того, щоб зменшити рівень коливань динаміки охоронної функції кримінального права, потрібно, щоб КК України характеризувався не динамікою чи статикою окремо, а діалектично поєднував у своєму розвитку зазначені два процеси, що можна назвати сталим розвитком, за наявності якого кримінальний закон хоча і змінюється, але це відбувається відповідно до кримінальної політики та панівної ідеології, прогнозовано та не порушує кодифіковану систему кримінального закону та процесів його реалізації.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено комплексне дослідження охоронної функції кримінального права, на основі якого сформульовано теоретичні положення, що мають значення для теорії та практики. До основних результатів дослідження слід віднести такі:

1. Основною функцією кримінального права є охорона найважливіших суспільних відносин від посягань на них. Охоронна функція включає в себе попереджувальну та каральну дію. До інших функцій кримінального права слід віднести: 1) регулятивну – регулювання кримінально-правових відносин (а не якихось інших); 2) відновлювальну – відновлювання соціальної справедливості та 3) виховну. Інші функції – це функції права в цілому (системи права, так як вони притаманні практично будь-якій галузі).

2. У сучасній науковій та навчальній літературі з теорії держави і права ставлення до проблеми функцій вельми неоднозначне, крім того, теорія права не виробила єдиного підходу при визначенні даної категорії. Це, безумовно, негативно відбивається на дослідженнях окремих її аспектів, оскільки відсутність чіткої дефініції ускладнює детальне вивчення проблеми.

На підставі синтезу численних наукових точок зору, запропоновано поняття функції кримінального права, під якою розуміється суб'єктивно-об'єктивне явище, що являє собою основний напрям кримінального впливу на суспільні відносини.

3. Природа кримінально-правової заборони історично витікає з біблійних приписів. Більшість основних положень чинного кримінального законодавства євразійської групи беруть свій початок безпосередньо з Біблії, зі Старого Завіту та П'ятикнижжя Мойсея, в яких були закріплені суспільно небезпечні діяння, що передбачалися і передбачаються в кримінально-правових актах минулих століть та сьогодення, а саме: злочини проти життя; злочини проти волі, честі, гідності, моральності та проти сім'ї; злочини проти статевої свободи і недоторканності, а також кровозмішення, перелюбство та інші заборонені статеві зносини; тілесні ушкодження; злочини проти власності: крадіжка, грабіж, шахрайство; злочини проти релігії; «лжесвідчення»; військові злочини. Тому можна вважати, що Біблія, крім релігійно-філософських принципів, історичних хронік, притч, легенд, юридичних норм тощо, зокрема, містить заборони кримінального смислу.

За весь час існування кримінального права, у всіх його іпостасях (галузь права, галузь законодавства, практична правозастосовна діяльність у певній сфері, навчальна дисципліна, галузь юридичної науки, яка досліджує відповідні закономірності), вчені так і не виробили єдиного підходу до його розуміння. Тому пропонується визначення кримінального права як сукупності кримінально-правових норм, які встановлюють злочинність та караність суспільно небезпечних діянь, виражають сутність кримінального закону та мають своїм завданням охорону найважливіших духовних та матеріальних суспільних відносин.

4. Під охоронною функцією кримінального права слід розуміти явище, зміст якого полягає у напрямі впливу кримінального права та кримінально-правового впливу на духовні та матеріальні суспільні відносини, шляхом визначення, які діяння є злочинами (кримінальними правопорушеннями у майбутньому) та які кримінально-правові способи впливу застосовуються при захисті цих відносин.

5. Охоронна функція кримінального права – це явище, зміст якого можна пояснити шляхом дослідження його форми, оскільки вони взаємодіють між собою і виходять одне з одного. Тому формою явища охоронної функції кримінального права є її зовнішнє вираження, а саме її нормативне, законодавче закріплення. Внутрішньою будовою охоронної функції кримінального права є її зміст та сутність. Змістом функції кримінального права є його вплив на суспільні відносини. Під функцією кримінального права слід розуміти суб'єктивно-об'єктивне явище, що являє собою основний напрям кримінального впливу на суспільні відносини. У свою чергу, напрям пропонується розподілити на напрям впливу і правовий вплив. Напрямок впливу є найбільш суттєвий компонент функції права, він є свого роду відповіддю на потреби суспільного розвитку, результатом законодавчої політики, що концентрує ці потреби і трансформує їх у позитивне право. Вплив кримінального права здійснюється шляхом кримінальної політики та на відповідну категорію осіб: 1) злочинця; 2) потерпілого; 3) суспільства в цілому. Правовий вплив характеризується шляхами, формами та способами

впливу права на суспільні відносини. Це реалізація правових принципів, настанов, заборон, приписів і норм у суспільному житті, діяльності держави, її органів, громадських об'єднань і громадян. Правовий вплив – це не тільки нормативний, а й психологічний, ідеологічний вплив права на почуття, свідомість та дії людей. У свою чергу, кримінально-правовий вплив характеризується способом впливу кримінального права на суспільні відносини. Кримінально-правовий вплив має як зовнішній, так і внутрішній прояв, а саме: нормативність є його зовнішнім проявом, тобто закріплення того, що випливає з кримінально-правової норми, шляхом заборони та попередження. Внутрішнім проявом є його комунікативний, психологічний, ідеологічний вплив.

Одним із таких впливів є комунікаційно-духовний, який консолідував суспільство, об'єднав громадян у єдиний соціальний організм, сформував би у них єдину соціально-психологічну установку, загальну соціально-психологічну спрямованість діяти відповідно до соціальних та кримінально-правових норм і вимогам, діяти відповідно до потреб суспільства у відповідній критичній обстановці, поступитися особистими інтересами в ім'я спільних благ.

6. Для реалізації взаємозв'язку та взаємозалежності таких кримінально-правових категорій, як функція, завдання та ціль, потрібне нормативне закріплення цілі кримінального законодавства, яке б відображало мотивацію дії кримінального закону, тобто детермінацію його призначення, із розміщенням даних положень у Преамбулі Кодексу. Пропонується доповнити діючий КК України Преамбулою наступного змісту: «Головними пріоритетами та метою існування кримінального закону є правове забезпечення охорони духовності і свободи, рівності і солідарності, людського розвитку і гідності, громадського суспільства та демократії, єдності і правової держави, сучасної української державності, міжнаціональної і міжконфесійної злагоди, взаємної поваги і толерантності, справедливості і добра».

7. Динаміка охоронної функції кримінального права є процесом розвитку і зміни кримінально-правової заборони. В останні роки склалася традиція інтенсивного внесення змін і доповнень до кодифікованого кримінального закону. Вже сам факт великої кількості змін свідчить про те, що темп законотворчих робіт перевершує зміни суспільних відносин.

Показниками динаміки кримінального законодавства є зміни, які вносяться безпосередньо до кримінального закону, до бланкетних щодо нього норм, інтерпретація КК України та його бланкетних норм рішеннями Конституційного Суду України, постановами Верховного Суду України та роз'ясненнями Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ.

Характер змін, внесених до КК України, є таким: суттєвий, тобто кардинальний, і несуттєвий - інтерпретаційний. До суттєвих змін слід відносити: а) доповнення ККУ новими статтями; б) підвищення санкцій за окремі злочини; в) лібералізація відповідальності за деякі діяння; г) часткове розширення кваліфікованих видів складів. До несуттєвих: а) виправлені помилки, допущені при розробці КК України; б) зроблені редакційні уточнення.

Для підвищення якості кримінального законодавства України потрібно, щоб КК України характеризувався не динамікою чи статикою окремо, а діалектично поєднував у своєму розвитку зазначені два процеси правотворчості, праворозуміння та правореалізації, що можна назвати сталим розвитком, за наявності якого кримінальний закон хоча і змінюється, але це відбувається на потребу кримінальної політики та панівної ідеології прогнозовано та не порушує кодифіковану систему кримінального закону, тобто не призводить до того, що зміни до КК України відбуваються не прогнозовано і за ними тяжко встежити.

8. Для забезпечення реалізації концепції сталого розвитку охоронної функції кримінального права України необхідно:

- розробити і прийняти Закон України «Про нормативно-правові акти України», передбачити в ньому спеціальні вимоги до обґрунтування необхідності прийняття законів про внесення змін до Кримінального кодексу України, що включають виклад науково обґрунтованих положень про соціальну і кримінологічну обумовленість запропонованих змін, прогнозованих наслідків прийняття закону і його результати;

- впровадити в практику законодавчої діяльності обов'язкове проведення правової, кримінологічної, антикорупційної, лінгвістичної експертизи законопроектів про внесення змін до Кримінального кодексу України;

- розробити і впровадити методики підвищення якості юридичної техніки Кримінального кодексу України.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Оцяця А.С. Об'єкт кримінально-правової охорони [Текст] / А. С. Оцяця // Актуальні проблеми держави і права : збірник наукових праць. – Одеса : Юридична література, 2007. – Вип. 32. – С. 203-207.

2. Оцяця А.С. Дефініція функції кримінального права [Текст] / А. С. Оцяця // Актуальні проблеми держави і права : збірник наукових праць. – Одеса : Юридична література, 2007. – Вип. 60. – С. 57-64.

3. Оцяця А.С. Динаміка охоронної функції кримінального права [Текст] / А.С. Оцяця // Актуальні проблеми політики : збірник наукових праць. – Одеса : Фенікс, 2008. – Вип. 32. – С. 153-156.

4. Оцяця А.С. Охоронна функція кримінального права: дефініційні питання [Текст] / А. С. Оцяця // Актуальні проблеми держави і права : збірник наукових праць. – Одеса : Юридична література, 2008. – Вип. 44. – С. 337-341.

5. Оцяця А.С. Зміст охоронної функції кримінального права [Текст] / А.С.Оцяця // Актуальні проблеми політики: збірник наукових праць. – Одеса : Юридична література, 2009. – Вип. 36. – С. 198-203.

6. Оцяця А.С. Співвідношення категорій «функції» та «завдання» кримінального права [Текст] / А. С. Оцяця // Актуальні проблеми держави і права

: збірник наукових праць. – Одеса : Юридична література, 2010. – Вип. 55. – С. 32-36.

7. Оцяця А.С. Сутність та зміст охоронної функції кримінального права [Текст] / А. С. Оцяця // Актуальні проблеми держави і права : збірник наукових праць. – Одеса : Юридична література, 2011. – Вип. 59. – С. 106-112.

8. Оцяця А.С. Співвідношення категорій функції, задачі та цілі кримінального права [Електронний ресурс] / А.С. Оцяця // Международная научная Интернет-конференция «Проблемы реформирования уголовной юстиции: украинский контекст и международный опыт». – 2010. – Режим доступа : <http://jurlugansk.org/index-ru.htm?http://www.jurlugansk.org/conference/conference-2010-criminal-law-ru.htm>.

9. Оцяця А.С. Інтерпретація властивостей охоронної функції кримінального права [Електронний ресурс] / А. С. Оцяця // Международная научная Интернет-конференция «Современные направления теоретических и прикладных исследований 2011». – 2011. – Режим доступа : <http://www.sworld.com.ua/index.php/ru/legal-and-political-science/criminal-law-and-criminology/2426-otsyatsya-au>.

10. Оцяця А.С. Визначення функції кримінального права [Текст] / А. С. Оцяця // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. – 2013. – Вип. 3 (64). – С. 191-198.

11. Оцяця А.С. Функції кримінального права [Текст] / А. С. Оцяця // Право ХХІ століття: становлення та перспективи розвитку : зб. наук. праць Міжн. наук.-практ. конф. «Другі Прибузькі юридичні читання». – Миколаїв, 2006. – С. 406-409.

12. Оцяця А.С. Охоронна функція кримінального права та принципи ювенальної юстиції [Текст] / А. С. Оцяця // Ювенальна політика та ювенальна юстиція в сучасній державі : матер. Міжн. наук. конф. (ОНЮА). – Одеса : Фенікс, 2007. – С.93-96.

13. Otsyatsya A.S. The relationship of the criminal law and religion / A.S.Otsyatsya // Turkey-Ukraine comparative criminal law symposium – II «Legal Policy of EU Countries: Comparative Aspects». – Turkey : Hukuk, 2012. – p. 389 – 392

14. Оцяця А.С. Щодо питання про поняття кримінального права [Електронний ресурс] / А. С. Оцяця // Інтернет-конференція «Відповідальність за кримінальні правопорушення у сучасному вимірі». – 2013. – Режим доступа : http://copy.yandex.net/?lang=uk&fmode=envelope&tld=ua&text=Оцяця%20А.%20С.%20Щодо%20питання%20про%20поняття%20кримінального%20права&url=http%3A%2F%2Fonua.edu.ua%2Fdownloads%2Fcrime_pravo%2Finternet-conf-27122013.doc&lr=145&110n=ru&mime=doc&sign=2fda11fd587cf9dae582e796cf5a7bd4&keyno=0

15. Оцяця А.С. Динамика охранительной функции уголовного права на этапе устойчивого развития украинского законодательства [Текст] / А. С. Оцяця // Publicație acreditată de Consiliul Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică al Academiei de Științe a Moldovei prin «Legea si viata» . – Молдова, 2014. – Вип. 1. – С. 103-107.

16. Оцяця А.С. Інтерпретація охоронної функції кримінального права [Текст] / А. С. Оцяця // Актуальні проблеми удосконалення кримінального законодавства України : тези доп. Міжвідом. наук.-практ. конф. – К. : Київський нац. ун-т. внутр. справ, 2007. – С. 87-89.

17. Оцяця А.С. Структура охоронної функції кримінального права [Текст] / А. С. Оцяця // Визначальні тенденції генезису державності і права : збірн. наук. праць Міжн. наук.-практ. конференції «Треті При бузькі читання». – Миколаїв : Ілліон, 2007. – С. 604-605.

18. Оцяця А.С. Становлення охоронних правовідносин в сфері кримінального права України нормами міжнародних актів [Текст] / А. С. Оцяця // Актуальні проблеми європейської інтеграції : зб. статей з питань європейської інтеграції та права. – Одеса : Фенікс, 2008. – Вип. 3. – С. 540-544.

19. Оцяця А.С. Реалізація охоронної функції кримінального права [Текст] / А. С. Оцяця // Сучасний вимір держави та права : збірник наукових праць. – Миколаїв : Іліон, 2008. – С. 393-394.

20. Оцяця А.С. Формування охоронних правовідносин в сфері кримінального права України нормами міжнародних актів [Текст] / А. С. Оцяця // Європейське і національне кримінальне право: шляхи та перспективи розвитку : Треті юридичні читання. – Одеса, 2008. – С. 191-192.

21. Оцяця А.С. Функції, задачі та цілі кримінального права [Текст] / А.С. Оцяця // Правове життя сучасної України : тези доповіді Міжн. наук. конф. профес.-виклад. і аспірант. складу. – 2009. – С. 545-546.

22. Оцяця А.С. Структурно-функціональний підхід в уголовном праве [Текст] / А.С. Оцяця // Держава і право: de lege praeterita, instante, future : мат. Міжн. наук.-практ. конф. (м. Миколаїв, 27-28 листопада 2009 р.). – Миколаїв : Іліон, 2009. – С. 322-323.

23. Оцяця А.С. Розвиток охоронної функції кримінального права [Текст] / А.С. Оцяця // Гуманізація у сфері кримінальної юстиції: стан та перспективи розвитку : матеріали круглого столу (м. Одеса, 18 лютого 2011 року). – Одеса, 2011. – С. 62-64.

24. Оцяця А.С. Сталий розвиток охоронної функції кримінального права [Текст] / А. С. Оцяця // Правове життя сучасної України : мат-ли Міжн. наук. конф. проф.-викл. складу (Одеса, 20-21 квітня 2012 р.). – Т. 2 / відп. за випуск д.ю.н., проф. В.М. Дрьомін / Націон. ун-т «Одеська юридична академія». – Одеса : Фенікс, 2012. – С. 244-246.

25. Оцяця А.С. Статика охоронної функції кримінального права [Текст] / А. С. Оцяця // Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку державності та права: мат-ли Міжн. наук. конф. (Одеса, 30 листопада 2012 р.). Т. 2 / відп. за випуск д.ю.н., проф. В.М. Дрьомін; Націон. ун-т «Одеська юридична академія». – Одеса : Фенікс, 2012. – С. 228-229.

26. Оцяця А.С. Щодо питання духовності в кримінальному праві [Текст] / А. С. Оцяця // Правове життя сучасної України : мат-ли Міжн. наук. конф. проф.-викл. складу (Одеса, 16-17 квітня 2013 р.). Т. 2 / відп. за випуск д.ю.н., проф. В.М. Дрьомін / Націон. ун-т «Одеська юридична академія». – Одеса : Фенікс, 2013. –

C.342-344.

АНОТАЦІЯ

Оцяця А.С. Охоронна функція кримінального права України: концептуальні основи. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2014.

Дисертація присвячена концептуальним питанням явища «охоронна функція кримінального права» у кримінально-правовій доктрині України.

На підставі аналізу наукової літератури та законодавств зарубіжних країн пропонується визначення поняття охоронної функції кримінального права. Визначається місце охоронної функції кримінального права серед інших функцій кримінального права.

Досліджуються історичні передумови виникнення і розвитку кримінально-правової заборони. Для всебічного дослідження явища «охоронна функція кримінального права» аналізуються поняття «задача» та «ціль» кримінального права і встановлюється взаємозалежність даних категорій.

Досліджується динаміка охоронної функції кримінального права, показники динаміки кримінального законодавства. Запропоновано розуміння сталого розвитку охоронної функції кримінального права.

Вносяться пропозиції щодо вдосконалення норм КК України, а саме: закріплення нової структурної частини КК України – преамбули, яка б слугувала правовим фільтром для несистемних, непотрібних змін до КК України, які не відповідають розвитку суспільства.

Ключові слова: кримінальне право, функція, охоронна функція, ціль, задача, динаміка, сталий розвиток.

АННОТАЦИЯ

Оцяця А.С. Охранительная функция уголовного права Украины: концептуальные основы. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 - уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. - Национальный университет «Одесская юридическая академия», Одесса, 2014.

Диссертация посвящена концептуальным вопросам явления «охранительная функция уголовного права» в уголовно-правовой доктрине Украины.

Исследовано понятие уголовного права, под которым следует понимать совокупность уголовно-правовых норм, устанавливающих преступность и наказуемость общественно опасных деяний, выражающих сущность уголовного закона и имеющих своей задачей охрану важнейших духовных и материальных

общественных отношений.

Определено понятие функции уголовного права, под которой следует понимать субъективно-объективное явление, которое представляет собой основные направления уголовного воздействия на общественные отношения.

Исследуются исторические предпосылки возникновения и развития уголовно-правового запрета в актах, которые действовали в разные исторические времена и акты действующего законодательства, предусматривающие общественно-опасные деяния, а именно: преступления против жизни; преступления против свободы, чести, достоинства, нравственности и против семьи; преступления против половой свободы и неприкосновенности, а также кровосмешение, прелюбодеяние и другие запрещенные половые сношения; телесные повреждения; преступления против собственности: кража, грабеж, мошенничество; преступления против религии; лжесвидетельство; военные преступления.

На основании анализа научной литературы и законодательств зарубежных стран предлагается определение понятия охранительной функции уголовного права как явления, смысл которого заключается в воздействии уголовного права и уголовно-правовом воздействии на духовные и материальные общественные отношения путем определения, какие деяния являются преступлениями (уголовными правонарушениями в будущем) и какие уголовно-правовые способы воздействия применяются при защите этих отношений. Определяется место охранительной функции уголовного права среди других функций уголовного права.

Установлено, что уголовное право осуществляет воздействие на общественные отношения различными средствами, но основной является охрана важнейших общественных отношений от посягательств на них.

Рассмотрено содержание и сущность охранительной функции уголовного права. Для всестороннего исследования явления «охранительная функция уголовного права» проанализированы понятия «задача» и «цель» уголовного права и установлена взаимозависимость данных категорий.

Исследована динамика охранительной функции уголовного права, которая является процессом развития и изменения уголовно-правового запрета. Рассмотрены показатели динамики уголовного законодательства, характеризующие направления и интенсивность изменений, которые вносятся в УК Украины: изменения, которые вносятся Верховной Радой Украины; бланкетность норм, при условии частого изменения бланкетности базы УК Украины (так как при частой смене бланкетности базы меняется и объем запретов, то есть охранительная функция уголовного права); решения Конституционного Суда Украины; разъяснения Пленума Верховного Суда Украины.

Предложено понимание устойчивого развития охранительной функции уголовного права, под которым следует понимать диалектическое сочетание процессов динамики и статики правотворчества, правопонимания и правореализации, при котором уголовный закон хотя и меняется, но это

происходит согласно уголовной политики и господствующей идеологии, прогнозируемо и не нарушает кодифицированную систему уголовного закона и процессов его реализации.

Внесены предложения по совершенствованию норм УК Украины, а именно: закрепление новой структурной части УК Украины - преамбулы, которая бы служила правовым фильтром для несистемных, ненужных изменений в УК Украины, которые не соответствуют развития общества.

Ключевые слова: уголовное право, уголовно-правовой запрет, функция, охранительная функция, цель, задача, динамика, устойчивое развитие.

SUMMARY

Otsyatsya A.S. The protective function of criminal law of Ukraine: the conceptual framework. – Manuscript.

Dissertation for the degree of candidate of legal sciences, specialty 12.00.08 – Criminal Law and Criminology; Criminal Executive Law. – National University «Odessa Law Academy», Odessa, 2014.

The dissertation is devoted to the conceptual aspects of the category of "protective function of the criminal law" in the criminal law doctrine of Ukraine.

Based on the analysis of scientific literature and legislations of foreign countries, a definition of protective function of criminal law is suggested. The role of protective function of criminal law among other functions of criminal law is defined.

The historical preconditions of forthcoming and development of penal prohibition are studied. The concepts of "task" and "purpose" of the criminal law are analyzed with the aim of a comprehensive study of the category of "protective function of criminal law". The interrelation of these categories is ascertained.

Suggestions concerning the improvement of the norms of the Criminal code of Ukraine are given, namely the introduction of the new structural part of the Criminal code of Ukraine - the preamble that would serve as legal filter for nonsystem, unnecessary changes to the Criminal Code, which do not reflect the development of society.

The dynamics of protective function of criminal law and the measure of dynamics of criminal legislation are studied. The understanding of sustainable development of protective functions of criminal law is offered.

Key words: criminal law, penal prohibition, function, protective function, aim, task, dynamics, sustainable development.